

Я. С. Старченко

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Інновації-утинки в жаргонових системах української мови

Старченко Я. С. Інновації-утинки в жаргонових системах української мови. У статті стисло викладено огляд сучасного стану досліджень явищ утинання, їхню класифікацію і статус у мові. Розглянуто і досліджено особливості інноваційних утинків і самого способу утинання в українських жаргонах. Особливу увагу приділено різноманітним поглядам на трактування термінологічної бази цього лінгвістичного явища. За основу була взята термінологія, яку запропонував А. Нелюба.

Ключові слова: *аббревіація, апокопа, елізія, жаргон, інновації, мотиватор, усічення, утинання, утинок, формант.*

Старченко Я. С. Инновации-усечения в жаргонных системах украинского языка. В статье кратко изложен обзор современного исследования явлений усечения, их классификация и статус в языке. Рассмотрено и исследовано особенности инновационных усечений и самого способа усечения в украинских жаргонах. Особое внимание уделено различным взглядам на трактовку терминологической базы этого лингвистического явления. За основу была взята терминология, которую предложил А. Нелюба.

Ключевые слова: *аббревиация, апокопа, элизия, жаргон, инновации, мотиватор, усечение, формант.*

Starchenko Yana. Innovation-reduction in jargon systems of the Ukrainian language. The review of modern reduction phenomena its classification and status are shortly described in this article. The main features of innovative reductions and the way of reduction itself are described and analyzed in this article. The particular focus is on the different opinions to the terminological base interpretation of this linguistic phenomenon. The terminology proposed by A. Nelyuba was taken as the basis.

Keywords: *abbreviation, apocope, elision, jargon, innovations, motivator, reduction, formant.*

У жаргонових системах української мови утинання належить до поширеного явища і відзначається високим ступенем продуктивності (за кількістю інновацій і інноваційних одиниць поступається лише суфіксації). Номени, утворені шляхом утинання, становлять помітний словотвірний пласт (більше 160 одиниць). У сучасній українській літературній мові кількість утинків також зростає.

Незважаючи на такий стан, в українському мовознавстві ще не викристалізувалися єдині погляди на явище утинання, його місце в системі словотворення, на наслідки в лексичній системі мови тощо. Зокрема, наявні суперечності у класифікації утинків і визначенні їхнього статусу, що, зрозуміло, тягне за собою і термінологічну невпорядкованість.

Спробуємо стисло викласти сучасний стан дослідження явищ утинання. В українській лінгвістиці для позначення досліджуваних явищ послуговуються терміном *усічення*, *елізія* й *апокопа*. Уже І. Ковалик розділяє ці явища, наголошуючи на їхній різниці й зараховуючи елізію до морфологічних явищ [3:161–162].

Так, зокрема в Словнику лінгвістичних термінів [1] зовсім немає терміна *усічення*, проте наявний термін *апокопа* із двома його визначеннями: 1. Відпадання звука чи звуків у кінці слова, що приводить до скорочення слова [1:19]. Отже апокопа пов'язана лише зі звуковою системою української мови – відпадання звука чи звуків у кінці слова. 2. Утворення нових слів шляхом скорочення, наприклад, *кіло* → *кілограм*, *кіно* → *кінематограф*, *метро* → *метрополітен*, *спец* → *спеціаліст* [1] – отже, це словотвірне явище, а саме спосіб творення нових слів пов'язане зі скорочуванням кінцевої частини слова.

В. Горпинич також трактує усічення у двох аспектах. По-перше, усічення як морфологічне явище підготовки твірної основи до приєднання словотворчих засобів. У цьому автор віддає перевагу термінові *елізія* і визначає причини й типи структурних усічень (елізій) [2:183–189].

По-друге, дослідник відзначає й „інші типи усічення: 1) *афереза* – усічення початкових складів слова (*Тоній* → *Антоній*, *Варка* → *Варварка*); 2) *синкопа* – усічення середньої частини слова (*Мица* → *Маріца*, *Ілка* → *Ілонка*); 3) *апокопа* – усічення кінцевих частин слова (*Клим* → *Климентій*, *Магда* → *Магдаліна*, *підпис* → *підписати*); 4) *аббревіація* – усічення компонентів словосполучення (*Літфак* → *літературний факультет*)” [2:189], він зауважує, що „жодний з них не можна віднести до елізії, тому що усічення в цих словах є не засобом підготовки основи до сполучуваності з дериватором, не передбачає заміну деформанта формантом. Усічення тут

виконує не морфологічну функцію, а словотвірну. Це спосіб словотворення, що є предметом дериватології” [2].

Чітке й послідовне розрізнення морфологічних і словотвірних явищ спостерігаємо й у визначенні утинків в енциклопедії української мови. Перше значення утинку з відсиланням до терміна *апокопа*, а друге – „відкидання від основи слова при творенні граматичних форм або слів кінцевих частин” – як „один із способів пристосування морфів на морфемному шві поряд з їх накладанням і чергуванням звуків” [5:690]. Як різновид усичення є „*неморфемне* усичення, тобто аббревіатурне усичення” [5].

У трактуванні апокопи бачимо трохи інше: 1) Опускання одного чи кількох звуків у кінці слова як наслідок акцентно-фонетичних процесів, що призводять до скорочення слова” і 2. Спосіб неафіксального словотворення, що „полягає в усиканні за аббревіатурним зразком кінця твірної основи (слова) незалежно від морфемної межі” [4:30]. Отже, усичення є не чим іншим як різновидом аббревіації.

Треба звернути увагу на таку особливість: в українській лінгвістиці добре опрацьовано матеріал і досліджено усичення як морфологічних явищ з їхньою класифікацією, типологізацією, особливостями (згадаймо для прикладу праці М. Кравченко [6] і М. Федурко [10]). Про усичення як спосіб словотворення йдеться побіжно, без подання розлогіх коментарів, визначення типів, зразків і т. ін.

У цій праці використовуємо термінологію, яку запропонував А. Нелюба. Зокрема, для уникнення термінологічної плутанини він використовує наявний у мовознавстві термін *усичення* „як засіб морфологічний, додатковий, супровідний у творенні слова” – отже, як морфологічне явище. Поряд вводить термін *утинання* – „як самостійний спосіб словотвору, унаслідок якого з’являються нові одиниці – утинки” [8:184]. Зрештою, з-поміж українських досліджень саме в цій праці подано повну класифікацію утинків в сучасній українській мові. Критеріями для класифікації прислужилися три чинники: 1) частини-мовності твірної основи; 2) структура твірної основи – складне чи просте слово, чи аббревіатура; 3) місце утнутої частини у лінійній структурі твірної основи (початок, середина, кінець).

Для виконання своїх завдань подаємо класифікацію А. Нелюби у дещо спрощеній формі:

1) відприкметникові іменники з утнутим суфіксом -н-: *неліквідний* → *неліквід*, *пасивний* → *пасив*, *негативний* → *негатив*;

2) утинки від складних іменників:

а) з утнутою першою частиною: *Мерседес-бенц* → *Бенц*, *теле(відео -, магніто)фон* → *фон*, *гітлерюгенд* → *югенд*, *рай(обл-, міськ-, проф-)ком* → *ком*;

б) з утнутою другою частиною:

– без подальшої/паралельної афіксації: *унтер-офіцер* → *унтер*, *примадонна* → *прима*, *магнітофон* → *маг*, *мас-медіа* → *медіа*, *саксофон* → *сакс*;

– з подальшою/паралельною афіксацією: *тележурналіст* → *тележурик*, *радіожурналіст* → *радік*, *вундеркінд* → *вундик*, *мультфільм* → *мультик*, *шліхтубель* → *шліхтик*;

3) відіменникові утинки з утнутою кінцевою частиною простого слова:

а) без подальшої афіксації: *екзотика* → *екзоти*, *оперативник* → *опер*, *завідувач* → *зав*;

б) з подальшою/паралельною афіксацією: *буратино* → *буратик*, *фломастер* → *фломік*, *Стрюківський* → *Стрючок*;

4) відіменникові утинки з утнутою серединою (*фізра* ← *фізкультура*);

5) контекстні утворення:

а) лексикалізовані морфеми:

– префіксальні: *екси*, *мэта*, *най*, *не*, *нео*, *пере*, *супер/супери*, *сюр*, *максі*, *міні*, *міді*;

– суфіксальні: *анець*, *анин*, *енко*, *івець*, *істи*;

б) лексикалізовані аморфемні частини, зокрема й частини складних слів: *енківщина*, *надцятиметровий*, *надцять*, *сіянин* ‘росіянин’;

б) штучне переоформлення: *укрльопа* ← *українська література*, *шпора* ← *шпаргалка*;

7) відаббревіатурні: *Кам-*, *(Кр-)АЗ* → *ази* [8:190–191].

Далі розгляд особливостей інноваційних утинків в українських жаргонах здійснимо у зіставленні з цією класифікацією. Зауважимо, що до аналізу не введено відомі утинки на позначення людей, їхніх прізвищ, імен по батькові – цей аспект може бути предметом окремого дослідження.

Відприкметникові утинки.

Порівняно з іншими типами, утинків цієї групи небагато (трохи більше 20 номенів), але вони представляють різні жаргони: спортивний, наркоманський, молодіжний (студентський, хіппі), комп'ютерний. За загальними особливостями твірної основи всі деривати виказують їхню прикметникову похідність, але за конкретними моделями можна виділити дві підгрупи:

1. Утинки з'явилися внаслідок утинання прикметникових суфіксів: *екстремальний* → *екстремал*, *цивільний* → *цивіл* 'неналежний до хіппі', *фемінний* → *фемін(и)*. Усі деривати цієї підгрупи, за винятком *безліміт*, позначають осіб, загальна "семантика" словотвірного ланцюжка 'ознака → особа'. У такому разі можна говорити про наявність у цих дериватів нульового суфікса особи¹.

2. Утинки, які з'явилися внаслідок утинання стійкого прикметникового словосполучення і прикметника в ньому: *операційна система* → *опера*, *берцеві ботинки* → *берци/і*, *текстовий редактор* → *текст*. У зв'язку з цим, можна говорити про близькість процесів появи таких дериватів до універбаційних процесів (різниця полягає в тому, що утнутий елемент словосполучення не представлено словотворчим засобом). Семантика твірної словосполучення і деривата тотожні, порівняймо: *Могилянська академія* → *Могила*², *мобільний телефон* → *мобіла*, *трапецієвидий м'яз* → *трапа*, *екстремальні навантаження* → *екстрим*, *спеціальні вправи* → *специ* (два останні деривати стали основою для семантичного перенесення і паралельно позначають 'збірність до екстремальних видів спорту' і 'збірність до спеціальних вправ').

Деякі із дериватів указують на можливість утинання уже наявного утинка: *безлімітний* → *безліміт* → *безлім*, *неформальний* → *неформал* → *нефор* (у такому разі остання ланка є відіменниковою).

Переважає більшість номенів постала внаслідок утинання іменників. Іменники твірні основи різняться за структурою (складні і прості) і походженням (власне мовні і запозичені); постали деривати різняться ступенем (кількісним) величини утнутої частини і відповідним суфіксальним чи флексійним дооформленням.

Утинки від складних іменників.

Зрештою, зарахування частини цих слів до складних є умовним. По-перше, такими вони є у мові-донорі, в українській можуть не сприйматися як складні (*фольксваген*, *вінзип*, *варнометр*, *галоперидол*); по-друге, зараховуємо сюди і прикладкові номени, твірна основа яких також є складною (*демо-версія*, *секонд-хенд*, *віце-прем'єр*). Незначну кількість становлять утинки, що постали внаслідок утинання першої частини складних слів. Усі вони чужомовного походження і мають деякі особливості у формальних і семантичних перетвореннях.

Два деривати належать до молодіжного жаргону (його одягового різновиду): *буки* ← *reebok* 'кросівки марки geebok' і *мартенси* ← *DocMartens* 'взуття марки DocMartens'. Наслідки утинання власної назви виробника витворило загальну назву конкретного виробу (його різновиду) – отже, семантичної тотожності немає. До того ж, утворені назви взуття граматично підігнано під форму множини, що є загальномовною нормою. Чи заповниться у майбутньому числова парадигма однинною, важко сказати, бо частина запозичених назв має повну числову парадигму, частина – неповну. Порівняймо: *кеди і кед*, *сандали і сандаля*, *кросівки і ?*

Дериват *зип* утворено в такий же спосіб: *вінзип* → *зип* 'архіватор winzip'. На відміну від двох попередніх, у цьому словотвірному акті не відбулося ніяких семантичних зрушень. До цього утинку у жаргоні комп'ютерників є ще два варіанти тотожних семантикою (*зіпер і зипка*), у яких доточені формант -ер- і формант -к(а) не мають семантичного навантаження (асемантичні) і виконують функцію принатурення до властивостей української мови. На жаль, не можемо сказати про частотність використання безсуфіксного деривата і суфіксальних.

До відіменникових утинків з утнутою першою частиною зараховуємо і дериват *легал*, утворений від простого іменника-утинка *нелегал* (як видається, утворений у журналістському мовленні): *Якщо нелегал перетвориться на легала, то стане кращим...; а от займати робочі місця, на котрі громадяни не претендують, – будь ласка. Однак лише у тому разі, коли ти – "легал"* [7:59].

Значно більшою за кількістю дериватів є друга група утинків від складних іменників з утнутою другою частиною, у межах якої виділяємо два різновиди: 1. "Чисте" утинання (15 номенів).

¹ У нашій картотеці наявні два відіменникові утинки із подібними результатами: *"Беркут"* → *берко* 'боєць загону "Беркут"' – використовується тільки в однині, *"Будівельник"* → *будівели* (організація → особа). Цей дериват використовується тільки в множині (порівняймо із *неформал* і *неформали*).

² Тут можливий інший ланцюжок: *Могилянська академія* → *Могилянка* → *Могила*.

Переважно це твірні основи чужомовних номенів, у яких утинання здійснено на морфемному шві: *гігабайт* → *гіг/гіга*³, *демоверсія* → *демо* (муз.), *ноутбук* → *нот*, *триместр* → *трим*, *шизофренія* → *шиз/шиза*, *фольцваген* → *фольк/фольц/вольф*. Виняток становить ланцюжок *варнометр* → *вар* – утинання твірної основи відбулося не на морфемному шві, що, можливо, зумовлено незручністю вимови в кінці утвореного слова двох приголосних [рн] і зоручанням на власне українське однозвучне слово *вар* із кількома значеннями.

Винятковим є і ланцюжок *Watcom* → *вата* ‘компілятор фірми Watcom’. У творенні деривата наявні формальні і семантичні зрушення: 1) утнута назва позначає не власну назву фірми, а її виріб; 2) у жаргоні звуковий комплекс утинка не повторює звучання відповідної частини твірної основи *вейт* (*вейт-*), а наслідує латинське звучання букв *ват-*; крім того, відбувається граматичне дооформлення утинка – переведення в жіночу родову парадигму, унаслідок чого з’явився омонім до загальномовної лексики *вата*.

Тільки два утинки свідчать про походження їх від власне мовних твірних основ: *першокурсник* → *першокур*, *гомик/ік* → *гом*. Дериват *гом* свідчить про третій ступінь утинання: *гомосексуаліст* → *гомосек* → *гомик/гомік* → *гом* (від останнього утворено кілька різносемантичних суфіксальних дериватів) і походження не від твірної основи загальномовної лексики, а від жаргонової.

2. Утинання з паралельною чи подальшою суфіксацією.

Деривати цієї групи постали внаслідок утинання другої частини складного слова (як правило, утинання відбулось на морфемному шві) і приєднання до залишка відповідного форманта. У прикладах, які подає А. Нелюба до цього типу утинків, використано лише один суфікс **-ик/ік**: *мультик*, *шліхтик*, *радік* [8: 190]. Жаргонові інновації засвідчують значну кількість дериватів з іншими суфіксами. І справді, найпродуктивнішим серед них є суфікс **-ик/ік**: *сюррик* ‘твір сюрреалізму’, *вундик* ‘вундеркінд’, *вольфик* ‘volkswagen’; меншою продуктивністю відзначається формант **-к(а)**: *демка* ‘демо-версія’(комп.), *мінька* ‘мініфутбол’, **-уха/юха/яха**: *мікруха* ‘мікрорельєф’, *відюха/відяха* ‘відеокарта, відеоадаптер’, суфікс **-ач**: *компач* ‘компакт диск’, *звучач* ‘звукорежисер’, *звучовик* ‘звукорежисер’.

У частини дериватів суфікс виступає своєрідним заміном утнутої частини складного слова: *вундик*, *звучач*, *радік* (порівняймо із універсальними суфіксами, які є субститутами утнутого слова у словосполученні). У частини дериватів такі форманти є ніби надлишковими, бо паралельно в мові наявні безсуфіксальні утинки: *відео* і *відак/відик*, *вольф* і *вольфик*, *демо* і *демик/демка*. Якихось закономірностей у виборі суфіксів, у виборі безсуфіксного чи суфіксального творення дериватів встановити не можна. Проте в межах одного жаргону приєднувані форманти служать для смислорозрізнення дериватів із омонімічними утнутими частинами, порівняймо: *відак/ик* ‘відеомагнітофон’ і *відюха/яха* ‘відеокарта, відеоадаптер’, *відео* ‘відеофільм’.

У цій групі наявні унікальні деривати, унікальність яких утілена в різних аспектах:

сюррик ← *сюрреалізм*: відбулася зміна семантики, назва митецького стилю → твір у такому стилі;

віцін ← *віце-прем’єр*: суфікс **-ин** використано один раз, як видно, з метою мовної гри;

кікс/кікса ← *кікбоксер*: поява елемента **-с-** у такому ланцюжкові нічим не зумовлена, бо такого елемента немає у твірній основі; вважаємо, що його появу зумовлено контомінаційними процесами: вплив англійського *кікс* ‘удар, поштовх, що позначає невдалий удар у більярді, коли кий лише ковзнув по кулі’ [9:351].

Утинки від іменникових простих основ

Серед утинків ця група найбільша за чисельністю. У її межах виділяємо два типи: 1) “чисте” утинання другої частини слова без будь-яких допоміжних супровідних змін; 2) утинання другої частини з паралельною чи подальшою суфіксацією.

За першим типом утворено найбільшу кількість номенів, що представляють найрізноманітніші жаргонові системи, при цьому і кількість утинків цього типу у кожному із жаргонів неоднакова. За кількісним виявом можна стверджувати, що цей тип є характерним для жаргону наркоманів (близько 50 номенів). Як можна спостерігати, у цьому жаргоні утинанням піддано назви “найважливіших” (найпоказовіших) для наркоманів об’єктів. Передусім це назви наркотиків (*промедол* → *пром*, *фенамін* → *фен*, *бензедрин* → *бен*, *транквілізатор* → *транк*, *кодеїн* → *код*) і

³ Однотипним за будовою і подібним за семантикою є слово *мегабайт*, яке має лише один утнутий відповідник *мег* (комп.).

наркотичних станів чи результатів (*передозування* → *передоз*, *депресія* → *депра*, *галюцинація* → *галя*); один утинок позначає особу: *наркоман* → *нарк*.

Переважає кількість утинків, що виявляють такі особливості: 1) фонетичні відповідники (*гашиш* → *гаш/гач/гадж*); 2) відповідники граматичні (*клофеїн* → *клоф/клофа*, *димедрол* → *діма/дим*, *таблетки* → *табл/табли*, *депресія* → *депра/депрес*); 3) відповідники до наявних у мові слів (*кетамін* → *Кет/кет/кетчуп*, *наркоман* → *нарком*); 4) відповідники суфіксальні (*наркоман* → *наркоша/наркаша*, *передозування* → *передозняк*). Суфіксальні відповідники належать до другого типу утинків.

Подібну продуктивність має утинання в комп'ютерному жаргоні (біля 30 номенів), що називають комп'ютерні вироби (пристрої, деталі, системи), діяльність, явища. За загальними особливостями утинання подібне до процесів у жаргоні наркоманів. Переважає кількість дериватів – це "чисті" утинки, які не мають відповідників (*вірус* → *вір*, *адміністратор* → *адмін*, *процесор* → *проц*, *сканер* → *скан*, *логін* → *лог*) й утинки з дооформленим граматичним показником (*інтернет-конференція* → *конфа*, *інформація* → *інфа*, *програма* → *прога*, *дуплети* → *дупи*). Бачиться, що таке дооформлення здійснено задля збереження в утинку родової ознаки повного слова; тільки один із них порушує таку закономірність, порівняймо: *віндоус* → *вінд і вінда*, інша частина "чистих" утинків має лише суфіксальні відповідники: *монітор* → *моня і монік*, *комп'ютер* → *комп і компік*, *вінчестер* → *вінч, вінт і вінтюк*.

На відміну від жаргону наркоманів, у комп'ютерному жаргоні наявні зразки утинання власних назв: *Ericsson* → *ерік* 'мобільний телефон фірми Еріксон', *Philips* → *філя/філік* 'техніка фірми Філіпс', *Panasonic* → *панас/панасюк*. Як видно, паралельно чи унаслідок утинання власної назви відбуваються і семантичні зрушення.

Меншу продуктивність спосіб утинання виказує у молодіжному жаргоні (близько 30 номенів). За семантикою це найрізноманітніші номени, що не становлять якоїсь тематичної єдності: назви одягу і взуття, осіб, фізичних явищ і станів. Утинання і наслідки його подібні до описаних вище: наявні утинки "чисті" (*геморой* → *гемор*, *британець* → *британ*, *фанат* → *фан*), утинки-суфіксальні відповідники (*дезодорант* → *дез/дезик*); утинки з граматичним дооформленням через використання флексій (*менструація* → *менстра*, *кросівки* → *кроси*, *фуражка* → *фура*, *тусівка* → *туса*); бачиться випадковим таке дооформлення утинка *тіни* ← *тінейджер*, адже вихідне слово має форму однини і не означає парності.

Зовсім інші причини дооформлення інтержаргонового флексійного номена *компра* ← *компрома*. Зміна роду зумовлена фонетичними особливостями: зберігаючи в утинка рід повного відповідника, отримали б у кінці слова три приголосні звуки, що порушувало б принцип зручності у вимові. Отже, флексія *-а* не скільки позначник роду (це вторинне), як елемент витримування принципу зручності вимови.

Деяку особливість виявляє номен *липа*, утворений від прикметникової основи словосполучення 'взуття на липучках': залишок від утинання *лип-* дооформлено флексією *-а*; на відміну від інших флексійних утинків, в яких флексія має лише граматичне значення, у цьому разі відбулося і семантичне зміщення – утинок *липа* в жаргоні позначає збірне поняття 'все, чи будь-яке взуття на липучках'.

Вісім номенів-утинків позначають явища спортивної сфери: *батерфляй* → *бат*, *байдарка* → *байда*, *екіпіровка* → *екіпа*, *анулювання* → *анулюк*. Лише один із них *дискваліфікація* має деякі особливості: 1) під час утинання змінено родову ознаку (жіночий рід на чоловічий рід); 2) для уникнення збігу трьох приголосних утинають і звук [в] (мабуть, цей процес відбувався водночас з утинанням другої частини вихідного слова).

Другий тип відіменникових (простих утинків) – утинки з подальшою, чи паралельною суфіксацією, або суфіксальні утинки (близько 40 номенів, що представляють різні жаргони української мови).

За частотністю використання суфіксів можна визначити їхню продуктивність у творенні інновацій: найпродуктивнішим є суфікс *-ик/ік* (*дезодорант* → *дезик*, *журналіст* → *журик*), суфікс *-юк* (*мерс* → *мерсюк*, *вінчестер* → *вінтюк*, *анулювання* → *анулюк*); до малопродуктивних належить суфікс *-ак/няк* (*абстиненція* → *абстяк*, *передозування* → *передозняк*); наявні деривати з разовим використанням суфіксів *-он* (*азербайджанець* → *азербон*, *сифіліс* → *сифон*), *-яга/яга* (*абстиненція* → *абстяга*), *-юх* (*пентіум* → *пентюх*), *-ок* (*пентіум* → *пеньок*), *-ашка* (*реланіум* → *релашка*).

Під час приєднання суфіксів до першої частини утнутого слова супроводним є явище зміни кінцевого звуку за твердістю, м'якістю: *абстиненція* → *абстяг*, *комп'ютер* → *компік*, *мерседес* →

мерсюк, синтезатор → *синтюк* (винятки становлять три номени: *азербайджанець* → *азербон*, *крузер* → *крузак*, *дезодорант* → *дезик*).

За функційними ознаками поділяємо суфікси на три групи:

1) частина утинків свідчить про надлишковість суфіксальних елементів, оскільки до таких номенів у мові наявні безафіксальні відповідники (про це викладено попередню); можливо, їхня функція в таких процесах – вираження емоційно-експресивних відтінків, порівняймо: *азер* і *азербон*, *моня* і *монік* ‘монітор’, *панас* і *панасюк* ‘Панасонік’;

2) деякі з утинків, що мають безсуфіксальні відповідники, свідчать про цілеспрямовану омонімізацію – підганяння під модель і звучання іншого слова (*мерседес* → *мерин*);

3) суфікси дериватів, які не мають безафіксних відповідників, виступають заміниками утнутих суфіксів твірної основи (*land cruiser* → *крузак*, *пентіум* → *пеньок*), або утнутих аморфних елементів вихідного слова (*синтезатор* → *синтюк*, *адідас* → *адіки*, *музика* → *музон*); звичайно, і функція таких суфіксів суто стилістична – “ожаргонювання” номена – переведення зі статусу літературного до жаргонового.

Щодо інших типів утинків, що їх подав А. Нелюба, зауважимо: серед інноваційних номенів не зафіксували жодного, який утворено за зразками від четвертої до сьомої групи. Проте, в нашій картотеці наявні два утинки, які свідчать про утинання початку і кінця вихідного слова: *ефедрин* → *федя* (з відповідним граматичним дооформленням) і *первітин* → *винт* (зі вставним -н-, який за способом появи нагадує процеси появи -н- у *вантага* → *вантажник*, відображених у праці Ю. Шевельова [11]).

Дослідження інноваційних утинків у жаргонових системах української мови засвідчують низку особливостей утинання, як способу жаргонового словотворення.

1. Інноваційні утинки є зразками повторного номінування одного і того ж явища, предмета, ознаки тощо. З огляду на загальномовну лексичну систему, вони є варіантом наявної у мові назви і водночас – єдиною назвою для задоволення комунікативних потреб у межах того чи того професійного чи соціального колективу. Фактично утинання виконує функцію “ожаргонювання” наявних одиниць інших складників національної мови.

Крім того, значна кількість суфіксальних дериватів свідчить ще про одну функцію – через жаргонову стихію за допомогою словотворчих засобів (суфіксів) відбувається принатурення (українізування) чужого: для творення утинків використано основи чужомовних слів (деякі з них навіть записують графікою мови-оригіналу) і тільки власне мовні словотворчі засоби.

2. Словотвірний спосіб утинання в його різноманітті задіяно в усіх жаргонах, які відзначаються високим ступенем змінності в лексичній системі, проте в кожному із жаргонів наявні свої особливості. До того ж, порівняно з загальномовною класифікацією утинків, жаргонова також має свою специфіку, зокрема і в наявності кількаступеневого утинання (*фанатик* → *фанат* → *фан*, *транквілізатор* → *транквіл* → *транк*, *нелегальний* → *нелегал* → *легал*). Загалом, поява утинків і їхніх варіантів свідчить про упорядкованість словотвірних процесів, про системність операцій; лише деякі деривати унеможливають відповідь щодо трактування їхньої появи чи існування деяких особливостей (наприклад, не можемо пояснити причин появи утинків *грандж*, *грандж(а)*, *гандж* – всі позначають *гашиш* за наявності природного утинка *гаш*).

3. Основними ознаками способу утинання є його тісний зв'язок із суфіксацією, універбацією, повторним використанням моделей; самі утинки виявляють варіативність як їхню визначальну рису; при цьому використання того чи того варіанта є довільним без будь-яких конкурентних виявів.

4. Якщо внаслідок повторного використання моделі нові деривати-утинки досить часто вступають в омонімічні стосунки з наявними у мові лексемами, то полісемія як явище чужа для утинків, за винятком кількох випадків. Наприклад: *галюники* ‘галюцинація’ і *галюник* ‘особа (наркоман), яка часто знаходиться у стані галюнів’.

Література

1. Ганич Д. І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів / Д. І. Ганич, І. С. Олійник. — К. : Вища школа, 1985. — 360 с.
2. Горпинич В. О. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфологія / В. О. Горпинич. — К. : Вища школа, 1999. — 208 с.
3. Ковалик І. І. Словотворча категорія слов'янських назв осіб за їх національністю і територіальною приналежністю / І. І. Ковалик // Питання слов'янського мовознавства. — Львів, 1958. — Кн. 5. — С. 146—157

4. Клименко Н. Ф. Апокопа / Н. Ф. Клименко // Українська мова. Енциклопедія. — К. : Українська енциклопедія, 2000. — С. 30.
5. Клименко Н. Ф. Усічення / Н. Ф. Клименко // Українська мова. Енциклопедія. — К. : Українська енциклопедія, 2000. — С. 690.
6. Кравченко М. В. Словообразовательная морфология современного украинского языка : Дис. ... докт. филолог. наук, 10.02.01 — языки народов СССР: украинский язык. Ин-т языковедения им. А. А. Потебни АН Украины / М. В. Кравченко. — К., 1990. — 260 с.
7. Нелюба А. Лексико-словотвірні інновації (1983—2003) : [словник] / А. Нелюба. — Х., 2004. — 136 с.
8. Нелюба А. Явища економії в словотвірній номінації української мови : [монографія] / А. Нелюба. — Х., 2007. — 302 с.
9. Сучасний словник іншомовних слів / [укл. : О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк]. — К. : Довіра, 2006. — 789 с.
10. Федурко М. Д. Морфологія відіменного словотворення / М. Д. Федурко. — К.—Дрогобич : Вимір, 2003. — 271 с.
11. Шевельов Ю. Українське слово вантаж і проблема “арготичних суфіксів” / Ю. Шевельов // Збірник Харківського історико-філологічного товариства. Нова серія. — Х., 1995. — Т. 4. — С. 131—146.